

ВПЛИВ ІДЕЙ РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В ГАЛИЧИНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються історичні та соціокультурні передумови реформування освітньої системи Галичини на початку ХХ століття, а також представлено персоналії галицьких учених, які інтерпретували ідеї педагогів-реформаторів країн Європи та США у педагогічних часописах краю.

Розвиток суспільства і обумовлені ним зміни у всіх сферах економічного, політичного і соціального життя неминує ставлять систему освіти перед необхідністю реформ. Стрімка динаміка змін, що відбуваються, висуває перед педагогічною громадськістю непросту задачу підготовки нового покоління конкурентоздатних фахівців, здатних творчо мислити, швидко реагувати на умови життя, що змінюються, і пристосовуватися до них, інтегрованих в світову культуру, готових до діалогу і ефективної співпраці. Очевидно, що сучасна система освіти України потребує інноваційного прориву, здатного привести її у відповідність із змінами, що відбуваються, в нашій країні.

У даних умовах є доцільним звернутися до педагогічного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями і активно переосмислити його. Аналіз педагогічних концепцій великих педагогів минулого, реконструкція їхніх ідей і методів допоможе створенню нових педагогічних парадигм і включенню цього досвіду в активну педагогічну практику, що, поза сумнівом, буде сприяти підвищенню якості освіти.

У даному контексті в історії розвитку педагогічної думки цікавим і актуальним на сьогоднішній день періодом є реформаторська педагогіка кінця ХІХ – початку ХХ століття, звана різними дослідниками також новою педагогікою, альтернативною педагогікою, педагогікою вільного виховання. Її ідеї поширювалися і на теренах Галичини, сприявши перегляду старих "відпрацьованих" методів навчання і виховання та впровадженню в навчально-виховний процес інноваційних методик.

Різні аспекти історії освіти та виховання в Галичині вивчали Б. Ступарик [1], Л. Дерев'яна [2], Т. Завгородня [3], І. Курляк [4], О. Караманов [5], М. Чепіль [6] та ін.

Метою даної статті є визначення об'єктивних факторів, які зумовили реформування тогочасної освітньої системи краю та виявлення впливу ідей реформаторської педагогіки першої половини ХХ століття на розвиток української педагогічної думки в Галичині.

Чинниками розвитку української педагогіки у краї були історичні та соціокультурні передумови. Зокрема: колоніальна залежність галицьких земель; низький рівень розвитку промисловості та економічна відсталість краю, потреба в кваліфікованій робочій силі; розвиток галицького шкільництва як периферійного, без урахування державою (метрополією – Австро-Угорщина, Польща) етнокультурних та економічних потреб регіону; невідповідність засад традиційної педагогіки вимогам часу і регіону; контакти галицьких педагогів з осередками (Берлін, Варшава, Відень та ін.), де на практиці реалізовувались реформаторські ідеї освіти і виховання; популяризація ідей реформаторської педагогіки шляхом наукових перекладів та коментарів на сторінках галицьких часописів зарубіжних педагогічних праць (україно-, польськомовних); соціо-культурна активність, освіченість, мобільність галицької інтелігенції, зусиллями якої пропагувалися і реалізовувались постулати світової реформаторської педагогіки в інтелектуально-освітньому просторі Галичини.

Слід зазначити, що ідея реформування освіти для галицько-українських педагогів мала не тільки педагогічний зміст, але й культурно-політичний, була пов'язана із проблемами статусу української мови, збереження народних звичаїв та обрядів, релігії та інших ознак національної ідентичності. І саме зміст напряду освіти легалізував ці настанови, давав можливість інтегрувати мету освітньо-розвиваючу та націотворчу.

Ідеї реформаторської педагогіки (передрук чи переклад з інших видань, дискусії, аналітичний матеріал, статистика тощо), перспективу їх втілення у життя аналізували культурно-освітні галицькі діячі на сторінках місцевих (українсько- та польськомовних) часописів: "Наша школа", "Життя і знання", "Український учитель", "Шлях виховання й навчання", "Praktika Szkolna" ("Шкільна практика"), "Wolna Szkoła" ("Вільна школа"), "Wiedza i Życie" ("Знання і життя"), "Czasopismo Pedagogiczne" ("Педагогічний часопис"), "Przegląd Społeczny" ("Суспільний огляд"), "Muzeum" ("Музей"/1885-1939/), "Szkoła" ("Школа"/1868-1939/), "Rodzina i Szkoła" ("Родина і школа"/1896-1913/), "Учитель"/1889-1914/). На сторінках названих часописів публікувалися фахові педагогічні праці сучасних педагогів Європи та США, а також переклади і статті галицьких педагогів, в яких розглядалися питання розбудови нової школи у світі та краю.

У працях українських галицьких педагогів (М. Макух [7], В. Черномаз [8], Т. Монюк [9], М. Базник [10], О. Макарушка [11], І. Юшишин [12], С. Сірополко [13; 14], Я. Ярема [15] та ін.) на сторінках часописів у різні роки першої половини ХХ століття зустрічаємо імена західноєвропейських та американських педагогів-реформаторів: Гурліт, Д. Дьюї, Е. Кляпаред, Г. Кершенштейнер, М. Монтессорі, Декролі, школа Біне-Сімона, Дюркгейм, Шляєрмахер, Наторп, Г. Шарельман, А. Ліхтварк, Рескін, Г. Вольгаст, Е. Лінде, В. Павльсен, Р. Зайдель, Е. Кей і ін. та інтерпретацію їхніх науково-педагогічних поглядів. При цьому визначалася національно-культурна специфіка Галичини, врахування якої було необхідним при запозиченні і впровадженні досвіду реформаторської педагогіки на галицьких теренах. Українські галицькі педагоги порівнювали стару,

відпрацьовану систему навчання і виховання, – т.зв. традиційну школу, яка асоціювалася з іменем Гербарта, з реформаторською педагогікою, із сучасними для авторів її напрямками.

Джерелом інформації про здобутки європейської педагогіки для галицьких педагогів була стаття Василя Чорномаза "Сучасні проблеми навчання і виховання" [8], в якій дано короткий історичний огляд розвитку європейської теоретичної і практичної педагогіки Нового часу; обґрунтовано актуальність реформування наявної системи освіти; визначено саморозвиток і самовиховання дитини як кінцеву мету організованої системи освіти; переосмислено стосунки у системі "вчитель – учень"; визначено зв'язок особистості і спільноти (суспільства, держави, нації) у вихованні, вказано при цьому на соціально-суспільний, національний ідеал виховання, що мовою сучасної педагогіки можемо передати поняттям "соціалізація"; виявлено значимість родинного виховання в сучасних умовах; наголошено на ролі вчителя в реалізації принципів нової школи; дано пропозиції змін у справі професійної підготовки вчителя в умовах реформування освіти на теренах Галичини.

Про зв'язок в міжвоєнний період культурно-історичного поступу народів Європи, і українського зокрема, з системою виховання йдеться у статті Івана Ющишина під красномовною назвою "Дороговкази нашого виховання" [12]. І. Ющишин конструктивно окреслює перспективу розвитку української педагогіки у цьому контексті, закликає "розбудити в собі національну активність, зацікавитися своїми дітьми, викристалізувати мету й ідеал виховання молоді та сконкретизувати практичні методи й засоби для його здійснення" [12: 170].

Гостра критика старої, традиційної, системи освіти та вимоги до вчителя в перспективі творення нової школи у краю обґрунтовані в статті С. Сірополка "Учитель і нова школа" [14]. Автор звертається до вчителів "вилізти із футералю на світ божий для того, щоб самому взятися за студювання соціальних педагогічно-методичних питань, зв'язаних безпосередньо з реформою школи" [14: 109]. С. Сірополко визначає мету і завдання нової школи: "гармонійний розвиток усієї чоловічої істоти потребує також і нового вчителя, який мусить свідомо поставитися до завдання нової школи та сумлінно підходити до їх здійснення" [14: 109].

Варта уваги й інша стаття С. Сірополка "На шляху творення нової школи" [13], в якій автор ставить мету "розкрити істоту принципів нової школи, наскільки ся істота надається до стислого формулювання" [13: 18]. Автор подає тезисний виклад "всього, що характеризує нову школу": "1) нова школа мусить бути національною; 2) нова школа мусить бути єдина, обслуговувати різні верстви громадян; 3) нова школа кличе до співпраці родину; 4) нова школа ставить своїм завданням розвинути волю ученика та підготувати з нього творця нового людського життя; 5) нова школа се школа праці, трудова школа; 6) нова школа має своїм предметом людське життя, а не засвоєння знання, відірваного від реального життя; 7) нова школа буде свій внутрішній устрій на самодисципліні та самоуправлінні; 8) нова школа велику увагу звертає на естетичне виховання; 9) не меншу увагу звертає нова школа і на фізичне виховання, в якому виховується й загартовується душа молоді; 10) практичне здійснення нової школи можливе при умові більшої волі для учителя в навчанні; 11) у новій школі вчитель це людина повна любові до дітей і свого діла." [13: 18-21].

О. Макарушка у статті "Основи і напрям народного виховання" [11] наголошує на необхідності "власного устрою" для розвитку освіти, що розуміємо як "власної національної системи навчання і виховання". Автор взаємопов'язує розвиток національної системи виховання з суспільно-політичними та економічними чинниками: "Але такий устрій може мати той нарід, що має свою власну державу, свободу ділання, власні засоби матеріальні і моральні" [11: 15]. Водночас зазначає, наводячи критичні приклади з історії європейської педагогіки минулого і сучасності, що досконалих систем немає, чим якби зрівнює перспективу розвитку для української системи виховання та інших народів.

Проблемі ролі і значення вчителя у справі розбудови нової школи присвячена також стаття Михайла Макуха "Становище вчителя в питанні традиційного і реформістичного руху в вихованні й освіті" [7]. Автор обґрунтовує вимоги до вчителя нового типу, звертаючись до досвіду і теоретичних розробок європейських та американських "педагогів-реформістів": Кершенштейнера, Блонського, Гурліта, Дьюї, Кляпареда, Монтессорі, Декролі, Віннетки, Гаудіга, Гансберга, Давіда. Актуальність розбудови нової школи М. Макух бачить в тому, що "між традиційною школою і буденним дійсним життям та його потребами поширилася пропасть" [7: 16]. З метою подолання цієї прірви невідповідності, як констатує автор, "піддаються переглядові дотеперішні основи навчання, методи виховання, научні програми, змінюються погляди на доцільність вживання шкільних підручників, вигладжуються дотеперішні взаїмовідносини учителя до ученика, вже ставляться навіть знова питання над вартістю шкільного приладдя з його лавками, столами і т.д." [7: 16]. Автор дає узагальнюючу характеристику нової школи ("все одно як її звуть у різних країнах, чи новою, чинною, трудовою, творчою, органічною школою, чи школою праці, життя, чи теж Дальтон пляном, або школою, названою іменем її творця, як Декролі, Дьюї, Монтессорі, Віннетки і т.д." [7: 15]) і визначає перспективу впровадження школи нового типу в Галичині, в Україні – "в нас": Вартісною є методологічна настанова статті: "...дбати, щоби сліпо не наслідувати чужих зразків, але сперти свої прямування на елементах своєрідних, на своїх питомих життєвих потребах" [7: 17].

У підсумку зазначаємо, що чинниками становлення ідей реформаторської педагогіки у краї були історичні та соціокультурні передумови. Цей процес базувався на засадах педоцентризму як філософської основи організації навчально-виховного процесу. Однією з його настанов була організація навчально-виховного процесу через трудову діяльність учнів, пошук інноваційних шляхів якісної підготовки вчителів, створення альтернативних освітніх інституцій для молоді і дорослих, проведення наукових експериментальних досліджень для розвитку педагогічної теорії і практики. Специфіка утвердження ідей реформаторської педагогіки в українській галицькій педагогічній думці полягала у поєднанні системи нової школи, в якій домінувала настанова всесторонньо розвиненої особистості, з національною ідеєю.

На *теоретичному* рівні галицькі педагоги-реформатори виявили світоглядно-ментальну, інтелектуально-емоційну налаштованість: готовність сприйняти, осмислити і надати практичного втілення ідей "нової школи". Причому мова йде не про сліпе наслідування чи запозичення ідей та шляхів її реалізації, а про поширення у світовому контексті масштабного інтелектуально-освітнього руху, його вплив на розвиток галицької педагогічної думки як національно-культурне явище реформаторської педагогіки в Галичині в першій половині ХХ століття. Однак, в процесі творення в краї нові *практичної* школи на засадах реформування, популяризація ідей реформаторської педагогіки в Галичині – це певний етап, отримання педагогами-практиками через галицькі педагогічні часописи лише керівництва до дії, що була майже приватною справою українських галицьких освітян, оскільки їхні прагнення і наміри не були вповні підкріплені загальнодержавними програмами і планами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. – Київ, 1998.
2. Дерев'яна Л.Й. Розвиток творчих здібностей учнів у загальноосвітніх школах Галичини (1900-1939 рр.): Посібник. – Тернопіль: Підручники & посібники, 1999. – 150с.
3. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1917-1939 рр.). – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 166с.
4. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині: (1864-1918). – Львів, 1997. – 221 с.
5. Караманов О.В. Розвиток реформаторських ідей освіти і виховання у Східній Галичині в першій третині ХХ століття / Автореферат дисертації ... канд. пед. наук (13.00.01) / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – 20 с.
6. Чепіль М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга пол. ХІХ – 1939 р.): Дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 513 арк.
7. Макух М. Становище вчителя в питанні традиційного і реформістичного руху в вихованні й освіті // Шлях навчання й виховання. – Львів. – 1929. – жовтень. – Ч. 10. – С. 12-16. – Ч. 12 – С. 12-17.
8. Черномаз В. Сучасні проблеми навчання і виховання // Шлях навчання і виховання. – Львів. – 1930. – травень. – Ч. 5. – С. 133-137; листопад. – Ч. 9. – С. 286-289; грудень. – Ч. 10. – С. 315-316.
9. Монюк Т. Основні течії в сучасній педагогічній науці // Наша школа. – Ужгород. – 1937. – березень. – Ч. 3. – С. 1-3.
10. Базник М. Нові (модерні) шляхи сучасного виховання і навчання // Шлях навчання і виховання. – Львів. – 1927. – листопад. – Ч. 11. – С. 11-15.
11. Макарушка О. Основи і напрям народного виховання // Наша школа. – Львів. – 1916. – лютий, березень. – С. 14-26.
12. Ющишин І. Дороговкази нашого виховання // Шлях навчання і виховання. – Львів. – 1938. – кн.3.
13. Сірополко С. На шляху творення нової школи // Учитель. – Львів. – 1925. – Т. 1. – С. 18-22.
14. Сірополко С. Учитель і нова школа // Учитель. – Львів. – 1924. – лютий. – Ч. 4. – С. 108-111.
15. Ярема Я. Нова фаза в розвитку європейської школи // Українська школа. – 1934. – Річник ХІХ. – С. 6.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2007 р.

Стельмах С.С. Влияние идей реформаторской педагогики на развитие украинской педагогической мысли в Галичине в первой половине XX века.

В статье рассматриваются исторические и социокультурные предпосылки реформации образовательной системы Галичины в начале XX века, а также представлены персоналии галицких ученых, которые интерпретировали идеи педагогов-реформаторов стран Европы и США в педагогических журналах края.

Stelmakh S.S. The Reformatory Pedagogic Ideas Influence on the Ukrainian Pedagogic Thought in Galicia in the 1st half of the 20th century.

The article deals with historical and socio-cultural pre-conditions of the Galicia educational system reformation the beginning of the 20th century. Besides, it represents the personalities of Galicia scientists of who interpreted the ideas of European and American scholars-reformators in the pedagogic magazines of the region.